

KINŲ MĄSTYMO TRADICIJA LYGINAMOSIOS ANALIZĖS POŽIŪRIU

Antanas ANDRIJAUSKAS

Vilniaus dailės akademija

Straipsnis skirtas kinų mąstymo tradicijos genezei ir savitumui išryškinti. Jame glaustai aptariama kinų mąstymo tradicijos genezė, hieroglifinio rašto vaidmuo kinų filosofijos tapsmui. Ypatingas dėmesys sutelkiamas į kinų mąstymo tradicijos skirtumų palyginti su indų, antikos ir Vakarų filosofijos tradicijomis, atskleidimą. Teigiama, kad pagrindiniai specifiniai kinų mąstymo tradicijos bruožai yra holistiškumas, polisemantiškumas, kompleksškumas, kontekstualumas, situatyvumas ir sudėtingi struktūriniai įvairių kategorijų, filosofinių doktrinų, idėjų ryšiai.

Hieroglifinio rašto poveikis filosofiniam mąstymui

Sparčiai besiplėtojančios sinologinės ir komparatyvistinės studijos, europinėmis kalbomis skelbiami įvairūs pamatiniai kinų kultūros sričių tekstai, didėjantis mokslinės ir interpretacinės literatūros srautas rodo augantį dėmesį kinų mąstymo tradicijai. XIX a.–XX a. pradžios Vakarų orientalistikoje vyravo indologinės studijos, o per pastaruosius du dešimtmečius, įsigalėjus postmodernizmo ideologijai, jas ėmė ženkliai lenkti Tolimųjų Rytų mąstymo tradicijų tyrinėjimai. Šiuos intelektualinių orientacijų pokyčius rodo sinologijos ir japonistikos sureikšminimas garsiausiuose pasaulio universitetuose, pasauliniai įvairių mokslo sričių kongresai, autoritetingiausi orientalistikos ir komparatyvistikos žurnalai bei kiti leidiniai.

Susidomėjimas kinų mąstymo tradicija pasaulyje aiškintinas daugeliu veiksnių, iš kurių pirmiausia išskirtini: 1) postmodernizmo ideologijos, kurios idealu tapo hieroglifinės Tolimųjų Rytų zonos kultūros, įsigalėjimas; 2) *teksto* kultūros recesija, degradacija bei *vaizdo* kultūros, kuriamos irgi remiantis vaizdinės kilmės hieroglifinio rašto kultūromis, iškilimas; 3) išpūdingas kinų konfucinės kultūros zonos ekonomikos pakilimas ir šio regiono kultūros vertybių bei simbolių sklaida pasaulyje (žmonijos kultūros istorija rodo, kad ekonomikos suklestėjimas ir prekių srautai visuomet siejasi su jas gaminančių tautų stiprėjančia kultūrine įtaka pasaulyje); 4) išskirtinė filosofijos svarba kinų civilizacijos istorijai. Būtent *filosofija ir nuo jos neatsiejamas hieroglifinis raštas tapo pagrindu pažinti kinų civilizacijos kultūros vertybes ir simbolius.*

Kiekvienam tyrinėtoji, plūšančiam su išverstais į Vakarų kalbas klasikinės kinų filosofijos tekstais, kyla metodologinių prieigų ir analizės principų problema, nes dėl didžiulio kalbų skirtumo itin sunku adekvačiai perteikti hieroglifais rašytų kinų tekstų turinį europine kalba. Su

šiais sunkumais susidūrė jau pirmieji kinų klasikinės filosofijos tekstų vertėjai. Tačiau kadangi Vakarų mokslininkai ilgai nesuvokė kinų mąstymo tradicijos kaip filosofijos, nedaug nuveikė supažindindami Vakarus su klasikinės kinų filosofijos idėjomis. Filosofinius tekstus vertė daugiausia filologai, kuriems labai trūko profesionalaus filosofinio ir kultūrologinio pasirengimo. Šis nepakankamai atsakingas požiūris ir abejingumas įvairių metodologinių nuostatų principams labai paveikė klasikinės kinų filosofijos tekstų vertimo kokybę. „Turint omenyje tai, kad filosofija, kaip mokslinio pažinimo sritis, yra itin svarbi formuojant pasaulėžiūrinės nuostatas, europiečių abejingumas neišvengiamai menkino jų [kiniškų tekstų] suvokimo kokybę. Didžiausias sunkumas, su kuriuo susiduria Vakarų humanitaras, mėgindamas panaudoti „išverstą“ kinišką medžiagą – ir tekstinę, ir konceptualiai, – glūdi leksikoje. Dėl to neadekvačiai suprantamas semantinis filosofinės terminijos turinys, be to, perdėtas kalbos laisvumas vartojant vakarietiškas sąvokas lėmė tai, kad svetima pasaulėžiūra atrodo panaši į savąją, pažįstamą, tačiau tai neatitinka tikrovės. Glaustai tariant, gyvuojanti įprasta pagrindinio kinų filosofijos žodyno vertimo terminija pagrįsta kita pasaulėžiūra – tai patvirtina minėtas pragaištingas kultūrinis redukcionizmas“ [Aimes, 2000, p. 140].

Kiekvienas vertimas, ypač iš kalbinės sandaros požiūriu labai skirtingų kalbų, lemia neišvengiamus praradimus. Todėl rašančiam europine kalba apie kinų filosofiją ir pasirenkant nagrinėti vienus ar kitus tekstų vertimus, būtina remtis nuojauta arba jau pripažintais autoritetais, o atsiradus neaiškumų, lyginti vertimus įvairiomis kalbomis.

Gvildenant kinų archeologiniuose radiniuose ir užrašuose matyti kinų sąvokoms būdingas vaizdingumas, holizmas bei energetizmas atspindintis tradicinės pasaulėžiūros bruožus. Jai būdingas vientisumas ir kartu dualizmas atsiskleidžia pirmąją autonomine kategorijoje šviesa ir tamsa. Pirmoji simboliškai įprasmino Dangaus, Saulės, dienos, šilumos, kietumo, patino, vyro, o antroji išreiškė Žemės, Mėnulio, nakties, šalčio, minkštumo, patelės, moters savybes. Valdant Zhou dinastijai atsirado pagrindinių kinų filosofijos apibrėžčių sistema, iš kurių svarbiausios: Dangus (*Tian*), Dangaus valia (*Tian ming*), Dangaus sūnus (*Tianzi*), Dangaus paskliūtė (*Tianxia*), Didysis vienis (*Tai yi*), žmogus (*ren*), Didysis pirminis pradas, arba Didžioji tuštuma (*Taiji*), kelias (*Dao*), jo raiškos forma, atributas, dėsnis (*de*), penkios stichijos, arba penki gaivalai (*wu xing*), eteris (*qi*), būtis (*ju*), nebūtis (*wu*), harmonija (*he*), gyvybinė energija (*qi*), minkštas, pasyvus moteriškasis pradas (*yin*), vyriškasis aktyvus pradas (*yang*), esmė (*shi*), forma (*xing*), valia (*zhi*), protas (*zhu*), dvasia (*shen*), gėris (*shan*), blogis (*e*), tiesa, tikrumas (*cheng*), žmoniškumas (*ren*), ritualas (*li*), broliška meilė, civilizuotas santykis su aplinkiniais (*di*) ir kitos.

Išvardytos kategorijos atskleidžia kinų mąstymo tradicijos savitumą palyginti su graikų ir iš jos išsirutuliojusia Vakarų filosofijos tradicija. Kinams svarbiausia holistinis ir procesinis pasaulio suvokimas, kurį atspindi judrios situacinės kategorijos. Graikų filosofijoje kiekvienas konkretus terminas dažniausiai yra tiesiogiai susijęs su konkreto objekto išraiška, dėl to šiai filosofijai svarbu sąvokų vienareikšmiškumas ir ontologinė problematika. Kinų mąstymo tradicijoje kategorijos atlieka daug sudėtingesnes funkcijas. Hieroglifinės struktūros koduoja ne tik ontologines struktūras simbolizuojančias pirmąsias kosmines struktūras ar gaivalus, bet ir jų

tarpusavio santykius, kuriuos kinai dažniausiai įsivaizduoja ne kaip fiksuotus, o atspindinčius tikrovėje nuolatos vykstančius permainų ir virsmų procesus.

Taigi jau matyti esminiai kinų, indų, graikų ir Vakarų mąstymo tradicijų panašumai ir skirtumai. Kinų mąstymo tradiciją lyginant su indų ir Vakarų, iškart krinta į akis socialinės etinės problematikos svarba bei išskirtinis jos natūralizmas, t. y. svarbiausia žmogaus ir gamtos santykiai. Gamtą įvairios klasikinės kinų filosofijos mokyklos laiko harmoninga sistema, veikiančia pagal senuosius *Dao* dėsnius. Todėl kinų ir jų veikiamoje besirutuliojančioje japonų mąstymo tradicijoje išskirtinai svarbios Vakarų filosofijos nuošalėje iki pastarųjų dešimtmečių buvusios ekologinės problemos.

Nors ankstyvoji kinų filosofija, kaip ir indų bei Vakarų, plėtojosi glaudžiai siedamasi su mitine ir religine pasaulėžiūra, tačiau šių kultūros universumo sričių santykiai buvo esmiškai kitokie. Kitaip nei indų ir Vakarų mąstymo tradicijos, kurios ypač viduramžiais patyrė itin stiprų religijos poveikį, kinų beveik visuomet išsaugojo nepriklausomumą nuo jos. Šiuo požiūriu *kinų filosofija niekuomet nebuvo teologijos tarnaitė, o Konfucijus ir jo suformuotos mokyklos konfucianizmo šalininkai apskritai neigė bet kokias nuolaidas religinei pasaulėžiūrai.*

Su indų mąstymu kinus sieja tradicijos kultas ir praeities didžiųjų išminties knygų kanonizavimas, todėl pastarieji ypač sureikšmina komentarus ir nuolat remiasi konkrečiai tradicijai svarbiais kanoniškais tekstais. Todėl, palyginti su Vakarų filosofijos tradicija, Kinijoje daug mažiau vertinami loginiai analizės ir sintezės metodai.

Kitas savitas kinų mąstymo tradicijos bruožas, siejantis su indų ir skiriantis nuo Vakarų, – *nebūties*, t. y. *Didžiosios tuštumos*, aukštinimas kaip būties galimybės, pirmiausia apimančios *yin* ir *yang* pradų dialektiką, o vėliau – ir visų būties formų virsmus, iš kurių išsirutulioja būties procesai. Vadinasi, „nebuvimas-nebūtis“ – filosofinių apmąstymų pradmuo, tai, nuo ko viskas prasideda. „Kinų filosofijos tyrinėtojams idealaus sąvoka dažnai slypi kategorijose *wu* – „nebuvimas-nebūtis“ (ypač daoistams) arba *li* – „principas-atgarsis“ (ypač neokonfucianistams). Tačiau *wu* geriausia prasme gali reikšti kažką panašaus į platoniską-aristoteliską materiją, kaip grynos galimybę (aktualią nebūtį), o *li* išreiškia tvarką įvedančios struktūros (dėsningumo, arba „dėsningos vietos“), imanentiškai būdingos kiekvienam atskiram daiktui, kuris netranscendentinis“ [Kobzev, 1944, p. 24].

Kinų mąstymo tradicija pripažįsta kompleksiniais simboliniais vardais apibūdinamus žmogų supančio išorinio pasaulio reiškinius (Dangus, Žemė, Paskliautė, visa daiktų įvairovė), kurie gyvuoja pagal visuotinius *Dao* ir *de* įstatymus. Dėl šių ypatumų pamatinės ontologinės sąvokos būtis ir nebūtis įgauna kitokį *buvimo* ir *nebuvo* pobūdį nei Vakarų filosofijoje. Todėl ir tradiciniai graikų bei Vakarų filosofų kelti pasaulio egzistavimo ir jo pažinimo klausimai, traktuojami kaip turintys akivaizdų teigiamą atsakymą, plačiau neapartinėjami. Kinų mąstytojai *svarsto procesinius pasaulio raidos reiškinius, jų raidą, pokyčius, vidinius ryšius, esmių laikinumą ar amžinumą.*

Dialektiškai suvokiamus pasaulio raidos ir virsmų, t. y. perėjimo iš vienos būsenos į kitą, procesus kinų mąstymo tradicija grindžia simbolinėmis griežtai tarpusavyje susijusiomis formalizuotomis numerologinėmis sistemomis. Iš pradžių, kaip liudija „Permainų knyga“, buvo ypač paplitusios trigamos, heksogramos, o vėliau imtos gvildenti ir kitos daug sudėtingesniais asociaciniais ir simboliniais ryšiais susijusios numerologinės sistemos.

Senovės kinų ir tradicinius filosofinius graikų bei indų požiūrius sieja kosmizmas, tačiau skiria kinams būdingi aiškiau išreikšti organicistiniai požiūriai. Graikai remiasi erdvinio žmogų supančio pasaulio suvokimu; kosmosą, kaip tobulą skulptūrišką meno kūrinį, analogišką gražiam žmogaus kūnui, traktuoja panteistiškai. Remdamiesi „Permainų knyga“ ir iš jos išsirutuliojusia turtinga tradicija kinai pasaulį suvokia kaip *nuolatinę kaitą ir virsmus, o graikams jis yra skulptūriškai fiksuotas, statiškas*.

Kiti nepaprastai svarbūs kinų mąstymo tradicijos bruožai – *holistiškumas* ir *kompleksiškumas*. Visus pasaulio reiškinius mąstytojai suvokia kaip visumą, vientisą *yin* ir *yang*, penkių pirmapradžių stichijų bei kitų būties reiškinių metamorfozių srautų, jų sudedamųjų dalių sąryšingumą. Viskas pasaulyje yra tarpusavyje susiję, nuolat kinta. Todėl ypač *sureikšminti pasaulyje besiplėtojančių procesų vientisumas, perimamumas, nuosekli raida, žmogus, gamta ir sudėtingiausi dvasiniai reiškiniai laikomi glaudžiai tarpusavyje susijusiais dalykais*. Jiems svetima rimtis, kadangi viskas pasaulyje juda, keičiasi, kinta laiko atžvilgiu, trumpai tariant, yra tam tikrų procesų dalis. Tai pagrindžia mąstytojų abejingumą konkrečioms struktūroms, atskiro daikto sandarai ir, priešingai – domėjimasi jo galimomis išmąstomomis savybėmis.

Šie tikrovės suvokimo skirtumai matyti iš pasaulio procesus įprasminančių pamatinių filosofijos kategorijų. Vakarų ir įvairių šalių bei kalbinių tradicijų mąstytojus vienija tai, kad jie vartojo vienareikšmes iš mirusių graikų ir lotynų kalbų perimtas sąvokas. *Priešingai europinio kategorinio aparato vienreikšmiškumui, kinų mąstymo tradicijai būdingas polisemantiškumas, kontekstualumas, situatyvumas ir sudėtingi struktūriniai įvairių kategorijų, filosofinių idėjų, doktrinų, krypčių ryšiai*. Todėl kinų filosofijoje viešpatauja situacinės apibrėžtys, kurios per šimtmečius išlaikė hieroglifiniam raštui būdingą daugiareikšmiškumą. Įvairiuose tekstuose tiesiogiai pagal kontekstą tos pačios kategorijos įgauna visiškai skirtingą prasmę. Dėl šio kinų filosofijos sąvokų aparato ypatumo labai sunku suprasti ir versti tekstus, o išverstos mintys gali būti atitolusios nuo originalo, įgyti naujų dimensijų.

Dėl kinų filosofijai būdingos neįprastos kategorijų sistemos, neretai metaforiškos netiesioginės idėjų išsakymo formos ši kultūros dalis ilgai juto bene stipriausią europinio universalizmo ir etnocentrizmo pasipriešinimą. Kitaip nei rafinuotas kinų menas, kurį Vakarai jau seniai visuotinai pripažino ir kuris tvirtai įaugo į europinę pasaulinės meno istorijos viziją, filosofija į Vakarų sąmonę skverbėsi daug lėčiau. „Etnocentrinė Vakarų filosofijos pozicija ženkliai skiriasi nuo kinų. Kiniškas etnocentrizmas tradiciškai neneigia Vakarų kultūros, neigiama tik jos reikšmė ir vertė. Kinijos etnocentrizmas daugiausia remiasi sąmoningai suvokiamu kultūriniu savipakankamumu: ji nejaučia Vakarų poreikio. Įdomu, kad vakarietiškas etnocentrizmas priešingai – tiki savo visuotine misija. Iki šiol galimybė darbuotis kinų filosofijos srityje daugumos Vakarų filosofų buvo suvokiama abejingai, tai paaiškinama redukcjonizmu, kurį labiausiai lėmė Švietimo epochos idėjos. Dėl šio poveikio išgalėjo kai kurie universalūs metodologiniai požiūriai, taip pat griežčiausio reliatyvizmo, neigiančio bet kokį kultūrų lyginimą, apraiškos“ [Ames, 2000, p. 138].

Legitimuoti kinų filosofijos tradiciją ir integruoti ją į pasaulinę kultūrą XIX a.–pirmojoje XX a. pusėje Vakarų mąstytojai nenorėjo dėl daugybės objektyvių veiksnių. Pirmiausia – anksčiau labai trūko kvalifikuotai europinėmis kalbomis parengtų pamatinių kinų filosofijos tekstų

su išsamiais profesionaliai parašytais komentarais. Antra, iki šeštojo dešimtmečio pabaigos orientalistinėmis ir komparatyvistinėmis studijomis užsiėmė dar gana nedaug akademinės bendruomenės. Tik vėliau sinologinės studijos ir kinų filosofija buvo įtrauktos į daugelio šalių universitetų filosofų rengimo programas. Akivaizdu, kad apie kinų filosofiją nė kiek nenutuokiantys vadinamieji „visuotinės filosofijos istorijos specialistai“, susidūrę su didžiule tekstų *terra incognita*, neretai sutrikdavo, net patirdavo psichologinį šoką ir dėl to nesiimdavo dirbti. Prieštaringas Vakarų filosofų požiūris į kinų mąstymo tradiciją ir nenoras legitimizuoti ją kaip savarankišką visuotinės filosofijos istorijos tyrinėjimo sritį paaiškinamas menka kinų mąstymo tradicijos integracija į Vakarų kultūrą ir nesugebėjimu gerbti pamatinius kultūrinius skirtumus.

Kinų civilizacijos vertybių pasaulyje filosofijos reikšmė išskirtinė. „Kinų civilizacijoje, – rašė autoritetingas kinų filosofijos žinovas Fung Yu-lanas, – filosofija užėmė tokią pat vietą kaip religija kitose kultūrose. Kiekvienas išsilavinęs žmogus Kinijoje domėjosi filosofija. Senovėje žmogus, jei tik buvo įmanoma, pirmiausia gaudavo būtent filosofinį išsilavinimą“ [Fung Yu-lan, 1998, p. 21].

Iš tikrųjų kinų kultūroje filosofija visuomet buvo daugiau nei profesionalus konkrečios kaniškos tradicijos, kurią sudaro filosofinės sistemos ir teorijos, plėtojimas. Kinų filosofai dažniausiai buvo universalios įvairiapusiškai išsilavinusios asmenybės, intelektualiai visuomenės lyderiai, drąsiai skelbiantys savąją žmogaus vertybių ir visuomeninės sandaros viziją. Dauguma jų tradiciškai buvo vienu metu mokslininkai ir valstybės valdininkai. Todėl teorinės jų refleksijos buvo plačios ir išėjo už tradicinės Vakarų filosofijos sampratos ribų: mąstytojai gvildeno ne tik abstrakčias amžinąsias filosofines problemas, bet ir domėjosi visuomeninio, politinio, kultūrinio gyvenimo įvykiais, vertybėmis, kasdienio gyvenimo poreikiais, sprendė svarbias žmogui būties problemas.

Neatsitiktinai nuo neatmenamų laikų vaikus mokykloje mokė skaityti, o vėliau ir rengė valstybės valdymo struktūroms iš filosofinių tekstų – Konfucijaus „Pokalbių ir apmąstymų“, „Mengzi“, „Didžiojo mokymo“ (*Da xue*) bei „Vidurinio ir nekintamo“ (*Zhong yong*), sudarančių „Keturknygę“ (*Si shu*) arba vadinamąsias „Keturias išminčių kanono knygas“ (*Si zi shu*) – pagrindinius neokonfucianizmo šaltinius.

Kinų mąstymo tradicijos ištakos

Filosofinio pasaulio suvokimo ištakas kinų tradicija siejo su legendiniais laikais, kai abstraktaus mąstymo pagrindus formavo didžiai išmintingas valdovas Fu Si. Neturėdami patikimų iš šių archajinių laikų, šių mitologizuotų Egipto piramidžių statytojų laikus siekiančių amžių išlikusių tekstų, suprantama, negalime nagrinėti ir išsamiau komentuoti mitų idėjų.

Vienas autoritetingiausių kinų filosofijos istorijos bei Schang ir Zhou epochų specialistų H. G. Creelas fundamentaliame veikale *The Origins of Statecraft in China. The Western Chou Empire* („Valstybinės valdžios formavimasis Kinijoje. Vakarų Zhou imperija“) išsamiai aptarė su filosofinės sąmonės geneze tiesiogiai susijusius esminius visuomenės bei kultūros pokyčius Schang ir Zhou epochose.

Žlugus vergovinei santvarkai ir įsigalėjus feodalinei, ekonominiai „pavasario ir rudens“ (772–481) bei „kariaujančių valstybių“ (403–221) tarpinių pokyčiai skatino liberalizuoti socialinį gyvenimą, politinį ir kultūrinį aktyvumą, buvo sukurta paveiki ideologija, ginanti idėjų laisvę. Anksčiau griežtai centralizuota Vakarų Zhou imperija tuomet tapo nominaliu reiškiniu, kadangi virto amorfiška ją pakeitusios Rytų Zhou (771–256) valstybių konfederacija. Jos teritorija, įsigalint naujiems ekonominiams santykiams, suskilo į daugybę įvairaus dydžio karalysčių bei kunigaikštysčių, kurių vaidmuo ir galia dėl daugybės vidinių bei išorinių veiksnių nuolat keitėsi. Vyko nuožmi diplomatinė, taip pat karinė feodalinių valstybių, siekiančių įsiviešpatauti „Paskliautės“ imperijoje, kova.

Rytų Zhou imperiją drebinusių karų ir suiručių laikotarpiu susidūrė du skirtingi principai, veikę kinų mąstymo tradicijos raidą: *karinis* dinamiškas, skleidžiamas galingų karo vadų, siekiančių ginklu valdyti kinų civilizaciją, ir *pacifistinis* – blaivaus šviečiamojo racionalizmo, diegiamas intelektualių mąstytojų, kurie teoriškai grindė taikų humanišką visuomenės raidos kelią. Būtent antrasis principas klasikinėje kinų filosofijoje ir įsigalėjo. Mąstytojai pagrįstai įrodinėjo „karo kelio“ pražūtingumą ir Paskliautės imperijoje siekė įtvirtinti amžiną harmoniją.

Garsus kinų civilizacijos ir mokslo tyrinėtojas J. Needhamas taikliai pastebėjo, kad „kalavijo valdžia“, kuri buvo nenuginčijamas kitų civilizacijų argumentas, išskirtinės galios Kinijoje neturėjo, kadangi šioje šalyje gyvavo įsitikinimas, jog kalavijas gali užkariauti tik trumpam, o išsaugoti užkariavimus, išlaikyti tvarką ir padėti įsivyrauti visuomenėje darnai (pamatiniam kinų socialinio gyvenimo principui) gali tik protas. Dėl to kinams būdinga išskirtinė pagarba filosofijai, kuri, kaip ir ritualai, yra patikima socialinės harmonijos įtvirtinimo bei palaikymo priemonė.

Šie teiginiai paaiškina, kodėl kinų civilizacijos socialinių struktūrų hierarchijoje aukštesnę vietą užėmė visapusiškai išsilavinę mąstytojai, intelektualūs valdininkai, o ne atšiauriai auklėtas karinis luomas, kuris jautė visavertiškumo stygių jų atžvilgiu. Karinė jėga, galėjusi užvaldyti, griauti, niokoti, kinų manymu, po ilgesnio laikotarpio turėsianti žlugti, kadangi ji, kitiap nei protas, neturi kuriamosios galios. Turto klasikinė civilizacija irgi nesureikšmino, nes jis neturėjo moralinės galios – teikė tik prabangą, tačiau ne svarbesnę vertybę – išmintį. Šie tradicinės kinų visuomenės vertybių kriterijai paaiškina, kodėl įvairūs visuomenės sluoksniai išskirtinį dėmesį teikė proto ir moralės principus įtvirtinančiai filosofijai. Ji galėjo gabiam ir išsilavinusiam bet kurio socialinio sluoksnio asmeniui atverti kelius į aukščiausias valstybės valdymo struktūras, kuriose iš tikrųjų buvo atstovaujama visiems socialiniams sluoksniams.

Kinų mąstymo tradicijos istorija atspindi kinų požiūrio į gamtą, visuomenę, kultūrą, žmogaus santykius su gamta ir kitais visuomenės nariais pokyčius. Kinijoje jau nuo žilos senovės buvo gvildenamos žinojimo, veiksmo, moralės, kultūros, socialinės visuomenės sandaros, gamtos ir žmogaus santykių problemos. Žinios dažniausiai vertintos kaip svarbi pagalbinė žmogaus dvasinio tobulėjimo priemonė. Siekdami geriau pažinti ir valdyti juos supantį pasaulį, ankstyvieji kinų mąstytojai aiškinosi jo sandarą, atsirado astronomijos, gamtos mokslų, religinio idealizmo, primityvaus materializmo ir stichinės dialektikos užuomazgų.

Filosofinis požiūris į žmogų, jį supantį pasaulį ir socialinius santykius Kinijoje ryškėjo dar ankstyvuojau – pereinamuoju iš pirmąkartės į vergovinę – socialinės raidos laikotarpiu, kai, suaktyvėjus įvairioms kultūros ir socialinio gyvenimo sritims, pagyvėjo intelektinė veikla.

Ankstyvajame kinų mąstymo tradicijos etape vyravo mitiniai ir religiniai požiūriai. Iš pradžių kinus labiausiai domino žmogaus bei Dangaus santykiai. Valdant Schang dinastijai aukščiausia dievybe ir „Vidurinės“ šalies, arba „Paskliautės“, valdovu buvo paskelbtas legendinis imperatorius Shangdi, o vėliau – Zhou dinastijos (1050–256 m. pr. Kr.) laikais formavosi požiūris apie „Dangaus valią“ ir vadinamasis „Dangaus įgaliojimo“ principas (iš šios epochos išliko keli šimtai tūkstančių užrašų ant likimui spėlioti skirtų kauliukų, vėžlio kiautų ir metalo dirbinių).

Metaforiška Dangus sąvoka pirmiausia buvo aiškinama kaip mitinis antjuslinis pradai, o vėliau traktuojama natūralistiškai kaip gamtos sinonimas, atspindintis dėsninę gamtos procesų raidą. Išskirtini keli pamatiniai ankstyvojo mąstymo tradicijos tapimo laikotarpio mokymai: 1) dviejų visuose pasaulio reiškinuose esančių *yin* ir *yang* pradų teorija; 2) mokymas *wu xing* apie vadinamąsias penkias stichijas, arba penkis gaivalus, penkis elementus, penkias fazes, arba penkias eiles (vanduo, ugnis, metalas, medis ir žemė); 3) nuolatinės kaitos ir sudėtingiausių gamtos pokyčių teorija, užrašyta *Yijing* („Permainų knygos“) heksogramomis.

Dvi pamatinės kinų filosofijos *yin* ir *yang* kategorijos, išsirutuliojusios iš archajiškos „Didžiosios Tuštumos“ (*Taiji*) kosmologijos dialektiškai įprasmino dualistinę bei nedalomą pasaulio sandarą. Jos abstrakčiai įvardijo pasaulyje gyvuojančias priešpriešas: tamsą ir šviesą, žemišką ir dangišką, pasyvumą ir aktyvumą, minkštą ir kietą, apatinį ir aukštutinį, moterišką ir vyrišką ir pan. Kiekvienas jų turi galimas opozicinio prado raiškos formas. Taip atsiranda universalus dialektinis pasaulinių procesų raidos modelis, kuriuo nuo V a. pr. Kr. remiasi klasikinė kinų filosofija, aiškindama visus pasaulio reiškinus. Šis principas gyvuoja visose būties formose ir apraiškose. Jį labiausiai plėtojo dialektikų (*yinyangjia*) ir daoistų (*daoia*) mokyklos.

Penkianarės *wu xing* teorijos užuomazgos susiformavo tikriausiai jau daugiau nei prieš tris tūkstančius metų, apmąstant pasaulio sandarą. Todėl šventąsias kultų vietas, kuriose buvo statomi altoriai, sudarė keturios kalvos kraštuose ir viena centre. Ilgainiui ši penkianarė universali klasifikacijos sistema įgavo sakralinę ir vos ne magišką prasmę. Anot jos, visi erdviniai bei laikiniai ir kintantys evoliucionuojantys pasaulio reiškiniai turi griežtą penkianarę struktūrą. Tai ne pirmaprādės substancijos, kadangi anksčiau jų atsirado Chaosas, minėta „Pirmaprādė Tuštuma“ ir visų Kosmoso aspektų pasidalijimas į *yin* ir *yang* sistemas. Tai greičiau pirmaprādžiais funkciniais ryšiais susiję visų būties procesų įvairovę atspindintys simboliai, kurie visus pasaulio reiškinus skaido į daiktinius ir nedaiktinius, atskleidžia procesų santykius su kitomis būsenomis bei reiškiniais.

Todėl kinų kultūroje ir gyvenime viešpatauja daugybė griežtais struktūriniais ryšiais susijusių *wu xing* penkianarių struktūrų: penkios pasaulio šalys (keturios pasaulio šalys ir centras), penki metų laikai, penki skaičiai, penkios Dievo malonės, penki šventieji kalnai, penkios šventyklos, penki rangai, penkios pneumos, penkios spalvos, penki skonai ir panašiai. Etimologiškai hieroglifas *xing* reiškia kelių susikirtimą, judėjimą, eilę, ėjimą ir pan. Vadinasi, *wu xing* sudaro sudėtingą daugelį pasaulio reiškinų, daiktų ir savybių struktūriniais funkciniais ryšiais siejančią sistemą, kuri tiesiogiai pagrįsta „Permainų knygoje“ išplėtotą permainų teorija.

Kokybiškai naujas klasikinės kinų filosofijos raidos etapas prasidėjo valdant Rytų Zhou dinastijai. Tuomet susiskaldžiusioje į besivaržančias ir kovojančias dėl lyderystės valstybes im-

peratorių nominaliai valdomoje šalyje buvo palankios socialinės ir ideologinės aplinkybės sklusti įvairioms filosofinėms, etinėms, socialinėms-politinėms bei kitokioms idėjoms. Suirutės ir politinės netvarkos metu prasidėjo turiningas vadinamųjų šimto mokyklų konkurencijos tarpsnis, iškilo naujų mąstytojų, atsirado daugybė idėjų. Įvairių *filosofinių idėjų sambrūzdis ir grūmimasis Kinijoje truko tol, kol valdžia buvo silpna, o šalis susiskaldžiusi į kovojančias dėl įtakos karalystes, kurių valdovams reikėjo naujų socialinių ir politinių idėjų*, kad galėtų įsiviešpatauti „Paskliautės“ imperijoje. Nevienoda įvairių imperijos valstybių ekonominė, politinė galia, išteklių, regioninės tradicijos skatino atsirasti ir įsigalėti įvairius požiūrius į tas pačias problemas.

Tarp daugybės šioje epochoje išsirutuliojusių mokyklų įtaka kinų visuomenės gyvenimui išsiskyrė šešios pagrindinės: konfucianistų (*rujia*), daoistų (*daožia*), moistų (*mojia*), legistų, dialektikų (*yinyangjia*) ir vardų, arba vadinamoji sofistų, mokykla. Ankstyvajame klasikinės filosofijos raidos etape viešpatavo greičiausiai konfucianizmas, kadangi būtent remdamosi juo visos kitos mokyklos atskleidžia savo problematikos ir tyrinėjimo laukų savitumą. Kita vertus, plačiai paplitęs to meto tekstuose terminas *ru*, kuris vartojamas kaip priedėlis įvardijant konkrečią mokyklą, tikriausiai tuomet buvo vartojamas ne konkrečiai mokyklai įvardyti, o *bendrine prasme ir reiškė filosofijos mokslą apskritai*; jis tuomet tiesiogiai siejosi su ortodoksalia knyginkų intelektualų tradicija ir gvildeno filosofiją, mokslą, meną, komentavo klasikinius tekstus.

Minėtos filosofijos mokyklos skilo į dvi pagrindines grupes: pirmosios (konfucianistai, moistai, legistai) šalininkai ėmėsi nagrinėti socialines, etines, politines, t. y. žmogaus ir visuomenės santykių, problemas, o antrosios (dialektikų ir vardų, arba vadinamoji sofistų, mokykla) labiau domėjosi metafizika, visatos sandara ir žmogaus vieta.

Visų išvardytų mokyklų puoselėtojų idėjos glaudžiai sąveikavo ir kovojo dėl įtakos. Jos perėjo sudėtingus tapsmo, sutvirtėjimo, skaidymosi, krizės ir atgimimo etapus. Praslinkus žiauriems pilietiniams karams ir iš buvusių karalysčių griuvėsių sukūrus galingą Han imperiją, šimto filosofijos mokyklų ir jų idėjų sambrūzdžio tarpsnis pasibaigė.

Naujos Han dinastijos valdovams, siekusiems įtvirtinti savo galią milžiniškos šalies teritorijoje, reikėjo vienos telkiančios ir nustelbiančios vietines tendencijas filosofijos ir veiksmingų imperijai valdyti būtinų doktrinų. Dar iki Han epochos savo įtaka margame kinų klasikinės filosofijos krypčių, mokyklų ir idėjų sraute išsiskyrė konfucianizmas bei daoizmas. Pirmojo poveikio stiprėjimas pirmiausia aiškintinas jo ir socialinių kinų visuomenės poreikių atitikimu. Todėl konfucianizmas buvo remiamas Kinijos imperatorių ir iš intelektualinio elito besiformuojančių biurokratinių valstybės valdymo struktūrų, su kuriomis ilgai suaugo. Daoizmas, priešingai respektabilam ir moksliskumu pagrįstam konfucianizmui, buvo įvairių marginalinių, neretai sąmoningai pasirinkusių opoziciją viešpataujančiai ideologijai, žmonių priebeiga.

Nuo konfucianizmo įsigalėjimo laikų kinų civilizacijoje filosofija ir jos studijavimas nebuvo išskirtinė profesija. „Anot kinų tradicijos, filosofijos mokymasis, – rašė Fung Yu Lan, – tai ne profesija. Filosofijos privalo mokytis kiekvienas lygiai taip pat, kaip Vakaruose kiekvienas – eiti į bažnyčią. Filosofijos studijavimo tikslas – suteikti žmogui, kaip žmogui, galimybę būti žmogumi, o ne koku nors specialistu. Mokymasis ko nors kito – ne filosofijos, teikia žmogui galimybę tapti specialistu. Todėl Kinijoje profesionalių filosofų nebuvo, o neprofesionalūs filosofai formaliai nekūrė filosofinių kūrinių“ [Fung Yu Lan, 1998, p. 32].

Nors senovės kinų mąstymo tradicija daug turtingesnė nei konfucianizmo ir daoizmo, tačiau kadangi būtent šios dvi Konfucijaus ir Laozi suformuotos tradicijos turėjo stipriausią poveikį vėlesnei klasikinės kinų filosofijos tradicijai ir išsaugojo gyvybingumą daugiau nei dvidešimt penkis amžius, jas aptarsime išsamiau.

Kinų filosofinės minties ištakose – du didieji klasikinės kinų filosofinės minties paminklai: *Laozi* ir Konfucijui priskiriamas *Lunyu* („*Apmąstymai ir pašnekesiai*“). Tačiau šie tekstai, sukurti visos prieš tai gyvavusios dvasinės kultūros, ne tik pradeda didžią klasikinės filosofijos tradiciją, bet ir neįtikėtinai atliepia dvasinius mūsų amžiaus poreikius.

Skaitytojams, pirmą kartą susidūrusiems su *Yijing*, *Lunyu*, *Laozi* bei kitų didžiųjų kinų išminties knygų tekstų vertimais į Europos kalbas ir neperpratusiems kinų filosofinio mąstymo savitumo bei nežinantiems šių tekstų atsiradimo aplinkybių, neretai susidaro jų fragmentiškumo įspūdis. Mat verčiant kiniškus tekstus į Europos kalbas išnyksta originaliam hieroglifiniam tekstui būdingas regimasis vaizdas, t. y. susiaurėja jo poveikio ir suvokimo daugialypumas (silpnėja originale esantis vidinis paskirų hieroglifinių struktūrų ryšys).

Glausta, tezinę „Apmąstymų ir pašnekesių“, *Laozi*, *taip pat* ir kitų senovės Kinijos knygų minčių dėstymo formą lemia ir tuometinės hieroglifinio teksto užrašymo galimybės bei kinų kalbos galia perteikti sudėtingas filosofines idėjas. Didžioji knyginė kinų kultūra, išaukštėjusi autoriaus individualybę, Konfucijaus ir Laozi gyvenimo laikais dar tik pradėjo skleisti. Raštas buvo išimtinai nedaugelio aristokratų, intelektualų ir valdininkų privilegija. Knygos dar nebuvo rašomos tušu popieriuje, o ražomos bambuko plokštelėse specialiu graviravimo peiliu. Techniniai tekstų užrašymo sunkumai ir hieroglifinės rašomosios kalbos išsivystymo lygis paaiškina, kodėl tekstų rengėjai anksčiau gyvenusių autorių mintis užrašinėjo kuo trumpiausiai, idėjas perteikė tezėmis.

Gvildendami *Lunyu* ir *Laozi* tekstų savitumą pirmiausia turime žinoti, kad nei Konfucijus, nei Laozi savo filosofinių pažiūrų nedėstė sistemingai, o išsakydavo jas tiesioginių apmąstymų, dialogų forma, dažniausiai atsiliepdami į dienos aktualijas. Ši proginė, aforistinė, nesisteminė filosofavimo forma, susijusi su konkrečiais samprotavimais viena ar kita tema, kėlė nemažą problemų teksto rengėjams.

Kita vertus, Konfucijaus samprotavimai, jo minties kaita dialoguose neretai netikėti, paradoksalūs, kupini ironijos, paslaptiškumo, nutylėjimų. Taigi nors Konfucijus laikomas vienu racionaliausių senovės Kinijos mąstytojų, išorinis *Lunyu* teksto racionalumas bei skaidrumas yra apgaulingi, ir daugelis jo fragmentų dėl ypatingo trumpumo, polinkio į neišsakymą pasižymi principiniu daugiareikšmiškumu. Šalia aiškių, racionalių, tarsi nukaltų aforizmų čia neretai kartu atskleidžiamas ir kitas giluminis – ezoterinis teksto lygmuo, Konfucijaus mintis priartinant prie daoizmui būdingų iracionalių intonacijų.

Mokiniai, siekdami ainiams perteikti savo Mokytojų minčių paminklus-santraukas, dėl konteksto užrašymo sunkumų buvo priversti daug ko, savaime suprantamo amžininkams, atsisakyti. Filosofų minčių „genėjimo“ procesą tęsė ir daugelis vėlesnių perrašinėtojų bei komentatorių, siekusių paversti tekstus nuoseklesniais ir prieinamesniais paprastam skaitytojui. Ilgainiui sudėtingas filosofinių diskursų pasaulis Konfucijaus ir Laozi mokinių bei jų sekėjų buvo paverstas imliomis lakoniškais kanonizuotomis tezėmis, metaforomis. Dėl to daugelis neišsa-

kytų minčių atsidūrė už teksto ribų. Vėlesniuose tekstuose, pavyzdžiui, *Mengzi*, tobulėjant filosofinei kalbai bei paprastėjant jos užrašymo priemonėms, be glaustų pagrindinio teksto tezių, duodami ir platūs komentarai.

Labiau įsigilinus į *Lunyu* ir *Laozi* gvildenamų problemų visumą ir lyginant atskirus šių tekstų fragmentus su šalia esančiais fragmentais, mintimis, kategorijomis, aiškėja, kad visų lyginamų tekstų mintys darniai jungiasi į vientisą pasaulėžiūrų sistemą. Šių fragmentų jungtys tarsi rekonstruoja visai neužrašyto teksto visumą.

Komparatyvistinis žvilgsnis

Filosofija gvildena amžinąsias žmogaus būties problemas. Tačiau iš būties gelmių kylanti mintis kiekvienoje didžiojoje „ašinio amžiaus“ (K. Jasperso terminas, apimantis 800–200 m. pr. Kr. tarpsnį) filosofinėje tradicijoje skleidėsi savaip. Akivaizdu, kad kinų mąstymo tradicijos pamatai buvo padėti per vadinamąjį „ašinį laiką“ (pasaulinės istorijos ašis – apie 800–200 m. pr. Kr.– apie 500 m. pr. Kr.): tada šalyje kūrėsi įtakingos klasikinės kinų filosofijos mokyklos.

Iš tikrųjų tai buvo nepaprastai reikšmingas tarpsnis ne tik Kinijos, bet ir žmonijos apskritai istorijai: šimtmečiais kauptos žinios plačiai pasklido pagrindiniuose didžiųjų upių civilizacijų židiniuose, anoniminę kūrybą pradėjo keisti individuali; ėmė rasti naujų pasaulį keitusių religinių sistemų ir filosofinių tradicijų, mokyklų, koncepcijų. Individuali sąmonė metė iššūkį anoniminei tradicijai bei kūrė naujų žmogaus būties ir baigties problemų lauką.

„Ašinio amžiaus“ kinų mąstytojai gvildeno tas pačias pamatines žmogaus būties problemas, kurios jaudino ir kitų civilizacijų šviesuolius. Tiesa, kinų mąstymo tradicija formavosi sąlyginai uždaroje civilizacinėje erdvėje, daug mažiau veikiama išorinių kultūrinių ryšių, nei indų ar graikų. Išskirtinis žinių, filosofinio išsilavinimo vertinimas, racionalaus pažinimo svarba buvo pagrindas Kinijoje, kaip ir Indijoje bei senovės Graikijoje, susiformuoti unikaliai mąstymo tradicijai, besiremiančiai hieroglifinio rašto bei vaizdinio pasaulio suvokimo principais. Svarbiausių žmogaus, jį supančio pasaulio bei socialinių santykių problemų kėlimo ir sprendimo būdas čia ženkliai skyrėsi vyravusių indų, senovės graikų, o vėliau ir Vakarų filosofijoje. Kinų mąstymo tradicijoje gyvavo originali požiūrių sistema į gamtą, žmogų, visuomenę, socialinius santykius, kultūros istoriją.

Kinų mąstymo tradicijos savitumas pirmiausia atsiskleidžia įvairiais jos tipologiniais, istoriniais, natūralistiniais, estetiniais, lingvistiniais ir kitais aspektais, glaudžiai susijusiais su hieroglifiniu raštu bei iš jo išsirutuliojusiu savitu kontekstinių kategorijų aparatu, kuris suformavo klasiikinę kinų filosofiją kaip unikalų sociokultūrinį reiškinį. Išskirtinis, iškart krintantis į akis, lyginant su kitomis mąstymo tradicijomis, kinų filosofijos bruožas – pabrėžtinai natūralizmas, ypatingas dėmesys žmogaus ir gamtos santykiams. Kita reikšminga ypatybė – socialinės, politinės bei etinės problematikos svarba; ją tiesiogiai kėlė dauguma valstybinės tarnybos mąstytojų intelektualų *ru*; ji buvo svarbi ir valstybės valdymo funkcijoms. Ir pagaliau, palyginus su graikų ir Vakarų filosofijos tradicija, akivaizdu, kad nėra idealistinių platoniškojo ar hegeliškojo tipo teorijų bei universalios Vakarų filosofinės tradicijos filosofijos priemonės – formaliosios logikos, kurią kinai pakeitė numerologija ir išplėtotais dialektinio mąstymo principais.

Pradėdami filosofinės komparatyvistikos tyrinėjimus pirmiausia turime aiškiai apibūdinti lyginamosios analizės atramos taškus ir pagrindinius segmentus. Siekdami geriau atskleisti tipologinius kinų mąstymo tradicijos bruožus bei lyginti su analogiškais indų, graikų ir Vakarų, remsimės „klasikinėmis“ kinų, indų, graikų ir Vakarų filosofijos formomis, kurios gryniausiu pavidalu rodo kiekvienos mąstymo tradicijos savitumus. Kita vertus, klasikinės kinų filosofijos sąvoka yra siauresnė nei kinų filosofijos, o pastaroji siauresnė nei Kinijos filosofija, kuri apima XX a. šalyje pasklidusias užsienines kryptis ir idėjas. Ir pagaliau klasikinės filosofijos tradicija Kinijoje per amžius išsaugojo gyvybingumą.

Adekvaciai suvokti klasikinę kinų filosofiją ir jos vietą tarp kinų civilizacijos vertybių bei simbolių galima tik perpratus jos metodologinių nuostatų, tikslų ir funkcijų visuomenės gyvenime savitumą. „Klasikinę kinų filosofiją galima teisingai suprasti tik aiškinantis bei gvildenant jos metodologinius pagrindus. Savo ruožtu, jei klasikinė kinų filosofija nebus suprasta, mįslingas sfinksas liks ir visa tradicinė Kinijos kultūra, kadangi filosofija jai daug svarbesnė nei kokiai nors kitai kultūrai. Filosofija čia visuomet buvo mokslų valdovė, sėkmingai perėmusi religines, moklines, estetines ir socialines kontrolines (valstybinėms pareigybėms užimti skirta egzaminų sistema) funkcijas, ir niekuomet netapo teologijos tarnaitė“ [Kobzev, 1994, p. 11].

Vyraujant eurocentrinėms nuostatoms, mitams apie vienintelį teisingą Vakaruose susiformavusį klasikinį graikų mąstymo būdą ir iš jo iširutuliojusį vakarietiškojį, filosofinei komparatyvistikai dar tik skleidžiantis, neeuropinių mąstymo tradicijų metodologinių pagrindų problemos buvo tarsi nustumtos į antrąją eilę. Tačiau pripažintina, kad periodiškai pasirodydavo paskirų mėginimų lyginamuoju požiūriu atskleisti ir apibrėžti metodologinius kinų filosofijos pagrindus. XIX a. filosofinės komparatyvistikos darbai buvo nenuoseklūs ir gana paviršutiniški.

Svarbiu laikytinas programinis E. Durkheimo mokinio didžio prancūzų sinologo M. Granet'o veikalas *La pensée chinoise* („Kinų mąstymas“, 1934), kuriame, remdamasis sociologijos ir artimais vėlesnei semiotikai bei struktūralizmui analizės principais, autorius pateikė daugeliui tuomet nepriimtina, tačiau kruopščiai įvairių šaltinių analize pagrįstą hipotezę, kad nuo seniausių laikų kinų civilizacijoje rutuliojosi savita simbolinė numerologinė metodologija, kuri tapo svarbiausia metodologine koreliatyviojo (asociatyviojo) mąstymo ir pasaulio pažinimo priemone. Nagrinėdamas pamatinius klasikinės kinų filosofijos mokymus, pavyzdžiui, apie *yin* ir *yang* pradų dialektiką, tridalę pasaulio struktūrą (Dangus, Žemė, žmogus), vadinamuosius penkis gaivalus ir pan., jis aptiko juose numerologinės klasifikacinės sistemos apraiškų. „Skaičiams, – rašė jis, – būdinga loginė funkcija: klasifikacinė ir fiksuojanti kartu. Jie ženklina hierarchizuotus junginius. Numerologiniai įvardijimai padeda apibrėžti tą svarbą, kuria dėl savo vientisumo pasižymi kiekvienas junginys“ [Granet, 1934, p. 298]. Ši numerologinė klasifikacija, anot prancūzų sinologo, tiesiogiai siejasi su socialinės hierarchijos principais ir simbolių vaizduojamųjų formų reikšmingumu.

Teisingos M. Granet'o idėjos ilgainiui buvo primirštos, kadangi ėmė vyrauti tradiciniai dichotominiai šios problemos sprendimo variantai. Autorių požiūriai skyrėsi. Vieni išskėlė hieroglifinio rašto kilmės, kiti – vaizdinio asociatyvaus suvokimo, tretieji – loginių arba matematinių struktūrų svarbą. Paskiri mokslininkai vis dažniau atkreipdavo dėmesį į išskirtinį hieroglifinį raštą ir gilumines sąsajas su filosofinėmis kinų kategorijomis bei vaizdinį pasaulio suvokimą formuojančia dešiniojo smegenų pusrutulio veikla.

Pastarąjį dešimtmetį M. Granet'o idėjos atgimė – jas išplėtojo rusų sinologas A. Kobzevas knygoje *Учение о символах и числах в китайской классической философии* („Kinų klasikinės filosofijos mokymas apie simbolius ir skaičius“, 1994). Įvairiais požiūriais aptaręs Kinijos numerologinių struktūrų raidos istoriją bei sąsajas su indų ir Europos filosofinės minties, taip pat logikos raida, A. Kobzevas teigė, kad numerologinių struktūrų raida logiškai pagrindė jų aukšto lygio formalizaciją. Pastaroji nepaprastai svarbi aplinkybė lėmė „galutinę kinų numerologijos pergalę prieš proto logiką, kadangi ši netapo nei formalia, nei formalizuota ir todėl nepasizymėjo parankaus ir kompaktiško metodologinio instrumento (organono) savybėmis. Priešingas analogiškos kovos Europoje rezultatas aiškintinas tuo, kad čia „logika, kaip mokslas, atsirado sukūrus pirmą formalizuotą išskaičiavimą-silogistiką“ [Kobzev, 1994, p. 16]. Numerologijos pagrindu tapo įvairūs skaičių kompleksai ir geometrinės struktūros, tarpusavyje susijusios hieroglifinio rašto kultūrai būdingais sudėtingais sisteminiais simboliniais, asociatyviais, estetiniais, mnemoniniais ryšiais.

LITERATŪRA

- Ames, R. T., 2000: „Metodologičeskije podchody v sravnitel'nom issledovaniji“, *Sravnitel'naja filosofija*, Moskva.
- Bahm, A. J., 1955: *Comparative Philosophy: Western, Indian and Chinese Philosophies Compared*, Albuquerque.
- Creel, 2001: Kril, H. G., 2001: *Stanovlenije gosudarstvennoi vlasti v Kitaje*, Sankt-Peterburg.
- Deutch, E. (ed.), 1991: *Culture and Modernity: East-West Philosophic Perspectives*, Honolulu.
- Fung, Yu Lan, 1998: Fen, Yu Lan, 1998: *Istorija kitaiskoi filosofii*, Moskva.
- Jullien, F., 1993: *Figures de l'immanence: pour une lecture philosophique du Yi-k'ing, le classique du changement*, Paris.
- Jullien, F., 1996: *Proces ou création: une introduction a la pensée chinoise: essai de problematique interculturelle*, Paris.
- Jullien, F., 1998: *Une sage est sans idée au L'autre de la philosophie*, Paris.
- Kitaiskaja filosofija, t. 1–2, Moskva, 1972.
- Kobzev, 1994: Kobzev, A. I., *Učenie o simbolach i čislach v kitaiskoi klasičeskoj filosofiji*, Moskva.
- Kwee, Swan-Liat, 1953: *Methods of Comparative Philosophy*, Leyden.
- Masson-Oursel, P., 1923: *La philosophie comparée*, Paris.
- Sravnitel'naja filosofija*, Moskva, 2000.

TRADITION OF CHINESE THOUGHT FROM THE POINT OF VIEW OF A COMPARATIVE ANALYSIS

Antanas Andrijauskas

Summary

The article is intended to display genesis and uniqueness of Chinese thought. It briefly discusses the origin of Chinese thought's tradition and the impact of hieroglyphic writing on the beginnings of Chinese philosophy. The main focus is drawn to the differences of Chinese thought's tradition with regards to Indian, Antique, and Western European philosophical traditions. Holism, polisemanticism, complexity, contextuality, situationality as well as intricate structural relations between various categories, philosophical doctrines, and ideas are treated as distinct features of Chinese thought's tradition.

Įteikta 2002 m. lapkričio 20 d.